

## **Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 września 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Duszniki Zdrój – młyn papierniczy” wraz z uzasadnieniem**

W dniu 20 września 2011 roku Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Bronisław Komorowski podpisał Rozporządzenie nadające młynowi papierniczemu w Dusznikach-Zdroju status pomnika historii. Wydarzenie to uwieńczyło trwające ponad 2 lata starania Muzeum Papiernictwa o formalne zaliczenie zabytkowej papierni do grupy najcenniejszych zabytków w Polsce.

Przed kilkoma laty, po dokładnej analizie dziejów młyna, stanu zachowania, znaczenia dla kultury i turystyki oraz po odbyciu licznych rozmów z osobami specjalizującymi się w ochronie zabytków, uznałem, że obiekt spełnia wymagania uprawniające do starań o nadanie mu statusu pomnika historii. Zwykle czynności zmierzające do wpisania na listę pomników podejmują służby konserwatorskie. W przypadku naszej papierni decyzja oraz jej realizacja były wyłączną inicjatywą Muzeum.

Latem 2009 roku wystąpiłem do Generalnego Konserwatora Zabytków o wszczęcie procedury, przedstawiając jednocześnie obszerne opracowanie przygotowane przez zespół w składzie: Anna Stefaniszyn, Maciej Szymczyk, Teresa Windyka, powstałe we współpracy z Grzegorzem Grajewskim – szefem wrocławskiego oddziału Krajowego Ośrodka Badania i Dokumentacji Zabytków<sup>1</sup>. Dzieło to zawierało zarys historii papierni, dokładny opis obiektu, określenie współczesnego znaczenia młyna dla kultury, turystyki i regionu oraz obszerną ikonografię historyczną i współczesną.

Wiosną 2010 roku papiernia została poddana wnikliwej kontroli komisji z Krajowego Ośrodka Badania i Dokumentacji Zabytków pod kierownictwem wicedyrektora Mariusza Czuby – wybitnego znawcy drewnianego budownictwa. Po zapoznaniu się z naszym młynem specjaliści postanowili przedstawić pozytywną rekomendację dla mojego wniosku. Decydujący wpływ na podjęcie tej decyzji miał fakt, że obiekt jest jedynym w Polsce i jednym z nielicznych w świecie młynów papierniczych zachowanych w tak doskonałym stanie, oraz niezwykle rzadkie w obiektach

---

<sup>1</sup> Od 1 stycznia 2011 r. Krajowy Ośrodek Badania i Dokumentacji Zabytków został przekształcony w Narodowy Instytut Dziedzictwa.

przemysłowych polichromie i obecna – bardzo bogata działalność edukacyjna Muzeum, stanowiąca kontynuację pierwotnych funkcji papierni.

Stosowne dokumenty trafiły do Rady Ochrony Zabytków przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego i według wstępnych opinii już latem 2010 roku cała procedura miała się zakończyć. Jednak plany pokrzyżował wypadek, który wstrząsnął współczesnymi dziejami naszego kraju. 10 kwietnia w katastrofie smoleńskiej zginął m.in. Generalny Konserwator Zabytków – Tomasz Merta. Z tego powodu Rada Ochrony Zabytków zamiast w czerwcu 2010 roku zebrała się dopiero w marcu 2011 roku. Właśnie na to posiedzenie trafił mój wniosek wraz z Opinią Narodowego Instytutu Dziedzictwa, rekomendującą uznanie papierni w Dusznikach-Zdroju za pomnik historii. Po pozytywnej opinii Rady, w której zasiada wielu znawców zabytków (wśród nich są osoby doskonale znające dusznicką papiernię), wniosek przesłano do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Ministerstwo skierowało dokumentację wraz z projektem rozporządzenia do Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Stąd rozporządzenie po odpowiednim przygotowaniu formalno-prawnym zostało przesłane do Kancelarii Premiera po kontrasygnatę Donalda Tuska. Sprawa zakończyła się 20 września 2011 roku, kiedy Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Bronisław Komorowski podpisał rozporządzenie w sprawie uznania za pomnik historii młyna papierniczego w Dusznikach-Zdroju. 12 października dokument ten został opublikowany w Dzienniku Ustaw.

Decyzja Prezydenta RP podnosi rangę historycznego młyna papierniczego, który jest jednym z nielicznych na świecie siedemnastowiecznych obiektów poprzemysłowych zachowanych w tak dobrym stanie. Oczekujemy, że zwiększy to zainteresowanie naszym młynem oraz ofertą Muzeum Papiernictwa ze strony turystów (choć już obecnie należymy do najliczniej odwiedzanych dolnośląskich muzeów).

Mam nadzieję na większą skuteczność naszych zabiegów o środki na remonty tego unikatowego budynku; przy aplikowaniu o dotacje z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego objekty z tzw. listy prezydenckiej mają odrobinę łatwiej. Ponadto Totalizator Sportowy uruchomił nowy produkt – zdrapkę „Skarby Polski”, z której dochody będą przeznaczane na pomniki historii.

Decyzja Prezydenta RP w sprawie papierni otwiera drogę do starań o wpisanie jej na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Według opinii specjalistów są na to pewne szanse, choć droga do tego celu nie będzie łatwa. Jednak nasz obiekt jest jednym z najlepiej zachowanych młynów papierniczych na świecie, łączącym niezwykle wartości architektoniczne, dorobek niemieckich papierników, tradycje europejskiego papiernictwa oraz osiągnięcia polskiego przemysłu papierniczego i kilku już pokoleń polskich muzealników.

\*\*\*

Pomnik historii jest najwyższą w Polsce formą ochrony konserwatorskiej zabytków o szczególnej wartości dla kultury narodowej. Znaczenie tego tytułu podnosi fakt, że po wnikliwej procedurze jest on nadawany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem. Z tego względu wykaz pomników historii nazywany jest niekiedy listą prezydencką. Obecnie znajdują się na niej 54 obiekty (według stanu z końca 2012 roku), a wśród nich Jasna Góra w Częstochowie, zamek krzyżacki w Malborku, historyczne zespoły miast w Kazimierzu Dolnym, Krakowie (z Wawelem), Lublinie, Poznaniu, Toruniu, Warszawie (wraz z Zamkiem Królewskim), Wrocławiu i Zamościu, pola bitew pod Grunwaldem, Raławicami i na Westerplatte. Dotąd obiekty związane z dziejami przemysłu niezbyt często były dostrzegane przez ekspertów opiniujących zabytki pod kątem pomników historii. Na listę prezydencką wcześniej wpisano neolityczne kopalnie krzemienia z okolic Ostrowa Świętokrzyskiego, kopalnie soli w Wieliczce i Bochni oraz kopalnię srebra w Tarnowskich Górach. Z historią gospodarczą związane jest także obecne na liście prezydenckiej osiedle robotnicze Nikiszowiec z Katowic. W 2011 roku dołączyły do tego zacnego grona aż trzy obiekty świadczące o dziejach przemysłu: dusznicki młyn papierniczy, osiedle robotnicze w Żyrardowie oraz zespół stacji filtrów Williama Lindleya w Warszawie.

Status pomnika historii jest stosunkowo nową instytucją; pierwszych 15 pomników ustanowił Lech Wałęsa w 1994 roku. Kolejnych 15 obiektów na listę prezydencką wpisał Aleksander Kwaśniewski, 7 – Lech Kaczyński i 17 – Bronisław Komorowski<sup>2</sup>.

W Polsce obowiązują cztery formy ochrony zabytków: rejestr zabytków (prowadzony przez wojewódzkich konserwatorów zabytków), park kulturowy (tworzony uchwałą rad gmin), ustalenie wymogów ochrony w planie zagospodarowania przestrzennego oraz pomnik historii jako najważniejsza z nich<sup>3</sup>. Żadne państwo nie byłoby w stanie zapewnić właściwej ochrony wszystkim zabytkowym obiektom (w Polsce w rejestrach zabytków na koniec 2011 r. było 65.750 obiektów nieruchomości, z tego 8110 w Województwie Dolnośląskim)<sup>4</sup>, tym bardziej że większość ma prywatnych właścicieli. Obiekty znajdujące się w rejestrze podlegają nadzorowi konserwatorów, jednakże często słyszy się o zniszczeniach spowodowanych działaniem właścicieli lub będących skutkiem braku środków na remonty. Z tego właśnie powodu wyodrębniono kategorię zabytków o szczególnej wartości. Ustalono niezwykle trudną procedurę kwalifikacyjną – aby nie dopuścić do wpisu na listę prezydencką zabytków jakich wiele, ale także by uzyskać pewność, że gestor pomnika historii będzie należycie dbał o swą własność. W ten sposób w ciągu kilkunastu lat zostanie zbudowana lista ok. 100–200 zabytków najwyższej kategorii, które będą miały zapewnioną ochronę.

---

<sup>2</sup> Portal Narodowego Instytutu Dziedzictwa, *Pomniki historii*, <http://www.nid.pl/idm,80,pomniki-historii.html> [dostęp 18 grudnia 2012].

<sup>3</sup> Portal Narodowego Instytutu Dziedzictwa, *Rejestr zabytków*, <http://www.nid.pl/idm,160,rejestr-zabytkow.html> [dostęp 18 grudnia 2012].

<sup>4</sup> Portal Narodowego Instytutu Dziedzictwa, *Rejestr zabytków, zestawienia*, <http://www.nid.pl/idm,1164,zestawienia.html> [dostęp 16 lutego 2012].

**ROZPORZĄDZENIE**  
**Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej**  
z dnia *20 września* 2011 r.

**w sprawie uznania za pomnik historii „Duszniki Zdrój – młyn papierniczy”**

Na podstawie art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.<sup>1)</sup>) zarządza się, co następuje:

§ 1

Uznaje się za pomnik historii „Duszniki Zdrój – młyn papierniczy”, położony w Dusznikach Zdroju, w województwie dolnośląskim.

§ 2

Celem ochrony pomnika historii wymienionego w §1 jest zachowanie, ze względu na wartości artystyczne, naukowe, techniczne, materialne i niematerialne oraz unikatowość i autentyczność najstarszego w Polsce młyna papierniczego pochodzącego z początku XVII w., świadectwa dziejów nowożytnego piernictwa.

§ 3

1. Obszar pomnika historii „Duszniki Zdrój – młyn papierniczy” obejmuje budynek główny papierni z pawilonem wejściowym, drewnianym mostkiem na rzece Bystrzycy Dusznickiej, suszarnią papieru oraz współczesną muzealną wiatą wystawową. Granica obszaru w części zachodniej i północnej przebiega wzdłuż linii brzegowej rzeki Bystrzycy Dusznickiej nie uwzględniając rzeki, dochodzi do ulicy Sprzymierzonych, skręca na południe i biegnie wzdłuż linii ogrodzenia znajdującego się na wschodniej granicy działki nr 186 (*obręb Centrum*), na południowo-zachodniej granicy działek nr 187/13, nr 187/11, nr 187/10 (*obręb*

<sup>1)</sup>Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2004 r. Nr 96, poz. 959 i Nr 238, poz. 2390, z 2006 r. Nr 50, poz. 362 i Nr 126, poz. 875, z 2007 r. Nr 192, poz. 1394, z 2009 r. Nr 31, poz. 206, Nr 97, poz. 804 oraz z 2010 r. Nr 75, poz. 474 i Nr 130, poz. 871.

*Centrum*), na południowo-wschodniej oraz południowo-zachodniej granicy działki nr 186 (*obręb Centrum*) i ponownie dochodzi do linii brzegowej rzeki Bystrzycy Dusznickiej.

2. Mapa „Dusznik Zdroju – młyna papierniczego” stanowi załącznik do rozporządzenia.

§ 4


Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej



Bronisław Komorowski

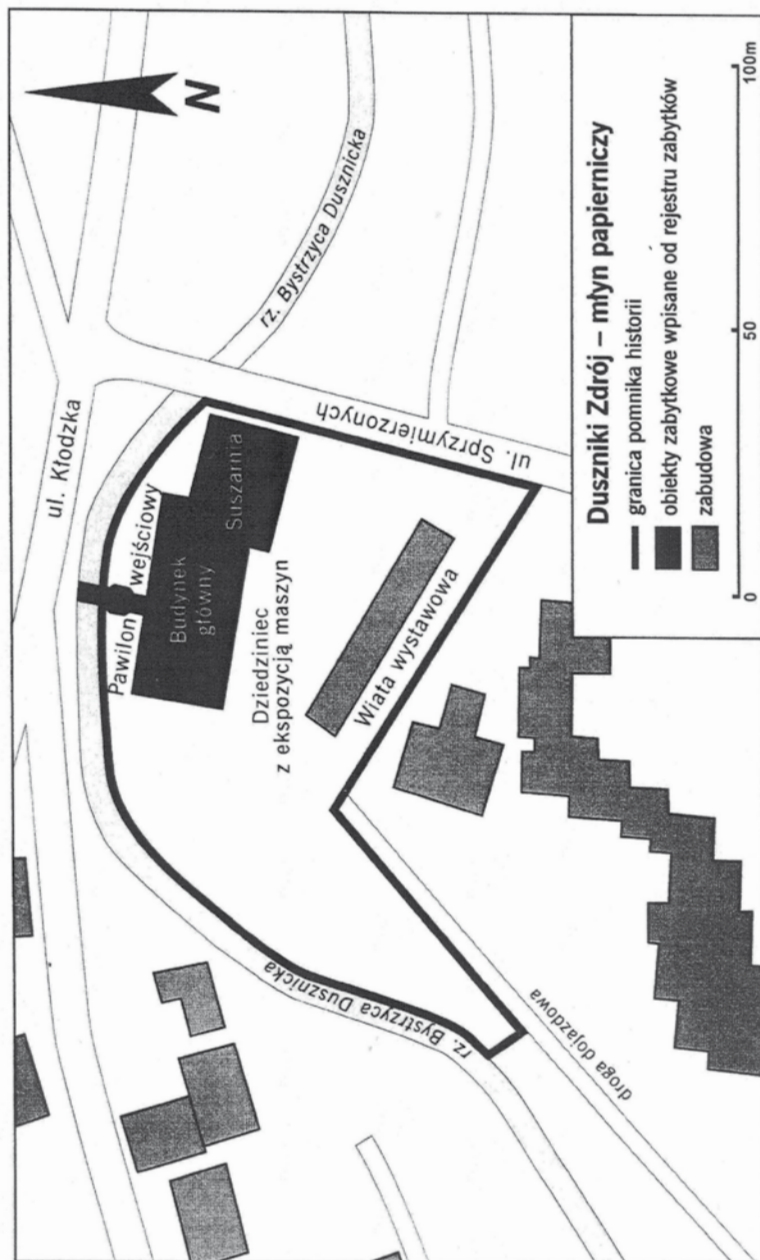
Prezes Rady Ministrów



Donald Tusk

Załącznik do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej  
z dnia 20 września 2014r. (poz. 1282)

**MAPA DUSZNIK ZDROJU – MEYNA PAPIERNICZEGO**



### Uzasadnienie

Na podstawie art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Pan Bogdan Zdrojewski wystąpił do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Pana Bronisława Komorowskiego z wnioskiem, uprzednio zaopiniowanym pozytywnie przez Narodowy Instytut Dziedzictwa oraz Radę Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego, o uznanie za pomnik historii: „Duszniki Zdrój – młyn papierniczy”.

Z inicjatywą uznania papierni za pomnik historii wystąpił do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego dyrektor Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju – dr hab. Maciej Szymczyk.

Papiernia w Dusznikach Zdroju to zespół trzech krytych gontem budynków – młyna papierniczego, suszarni papieru i pawilonu wejściowego z drewnianym mostkiem - posadowionych nad rzeką Bystrzycą Dusznicką. Najstarszą i najokazalszą budowlą papierni jest pochodzący z 1605 r. młyn papierniczy, pierwotnie o funkcji mieszkalnej i produkcyjnej. Młyn, wybudowany w konstrukcji szachulcowej na wysokiej podmurówce, ma elewacje ozdobione malowanymi arkadami ujmującymi otwory okienne i zamknięty jest charakterystycznym, wysokim dachem z kilkoma kondygnacjami strychów. Zachodnią elewację budynku wieńczy barokowy, drewniany szczyt ujęty splotami wolutowymi. Przylegającą do młyna drewnianą suszarnię oraz ośmioboczny pawilon wejściowy, wybudowano w XVIII w. We wnętrzu młyna, na ścianach i stropach kondygnacji strychowej zachowały się dekoracje malarskie.

Papiernia w Dusznikach należała w przeszłości do najsłynniejszych i największych śląskich ośrodków produkcji papieru. Swój rozkwit przeżywała z XVII i XVIII w. Pierwotny młyn papierniczy powstały około połowy XVI w., zniszczyła powódź w pierwszych latach XVII w. Odbudowany w 1605 r. obiekt przetrwał do dzisiaj. Ostateczna forma kompleksu papierniczego w Dusznikach ukształtowała się w połowie XVIII w. W okresie późniejszym wprowadzano jedynie zmiany we wnętrzach i inwestowano w nowe maszyny.

Wiek XIX przyniósł załamanie produkcji papieru czerpanego. Nowe technologie oparte na wykorzystaniu maszyn skutecznie wyparły ręczne metody wytwarzania papieru czerpanego. Papiernie masowo likwidowano lub dostosowywano produkcję do nowoczesnych wymogów. Młyn w Dusznikach pozostał przy niskonakładowej wytwórczości

rękodzielniczej, co wpłynęło na spadek rentowności i jednocześnie ograniczyło wszelkie większe inwestycje na terenie młyna, dzięki czemu obiekt zachował swoją tradycyjną formę. W 1968 r. w papierni duszniczej utworzono Muzeum Papiernictwa. W ramach tej instytucji działa czerpalnia papieru, której zadaniem jest utrwalanie świadectwa o bogatych tradycjach papiernictwa na ziemiach polskich.

Najstarszy w Polsce młyn papierniczy w Dusznikach Zdroju jest unikatowym zabytkiem techniki, cennym źródłem naukowym oraz materialnym dokumentem dziejów papiernictwa, łączącym w sobie walor autentyzmu z wysokimi wartościami architektonicznymi i artystycznymi. Drewniany budynek papierni należy do nielicznej grupy najstarszych młynów papierniczych zachowanych na terenie Europy, do dziś kultywujących tradycję produkcji papieru czerpanego. Z licznych niegdyś papierni, tylko obiekt duszniczy przetrwał w niemalże pierwotnym stanie. Fakt zachowania formy i przeznaczenia tego zabytku, biorąc pod uwagę nietrwałość budulca, z jakiego powstał oraz zwyczajowe sytuowanie papierni nad rzeką, a przez to - narażenie na pożary i powodzie - stanowi ewenement nie tylko w wymiarze krajowym, ale także w skali Europy.

Młyn papierniczy w Dusznikach Zdroju wpisano do rejestru zabytków województwa dolnośląskiego następującymi decyzjami:

1. *Papiernia – młyn w Dusznikach*, decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 6 listopada 1956 r., **nr rejestru 336**.
2. *Otoczenie młyna papierniczego w Dusznikach Zdroju*, decyzja Dolnośląskiego Konserwatora Zabytków z dnia 19 kwietnia 2010 r., **nr rejestru: A/2073**.